DIATOPIC, DIASTRATIC AND DIAPHASIC VARIATION IN THE ROMANIAN FOLK NAMES OF LOWER PLANTS

Oana Zamfirescu, PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract : The aim of this paper is to investigate the diatopic, diastratic and diaphasic dimensions of the Romanian folk names given to lower plants. The folk names, gathered from dictionaries and lists of plant names, were analyzed from the perspective of the spatial-geographical, social and stylistic variations. The particularities of these names (all part of a folk nomenclature incompletely recorded) have imposed an analysis based on a list of names that do not syntagmatically combine with other linguistic signs, rather than one based on the relations that these names establish when used in discourse.

Keywords: diatopic, diastratic, diaphasic, folk names, lower plants.

Diferențierile diatopice, diastratice și diafazice sunt strâns legate de teoria lexematică a lui E. Coseriu[1]. În cadrul seriei de distincții care au drept scop stabilirea obiectului de studiu al lexematicii se află și cea între arhitectura limbii (limba istorică) și structura limbii (limba funcțională). Această distincție, a cincea după distincțiile limbaj-realitatea extralingvistică, limbă-metalimbaj, sincronie-diacronie și tehnica vorbirii-vorbire repetată, este direct legată de tipurile fundamentale de diferențiere pomenite mai sus. Varietățile sunt folosite pentru a defini cele două tipuri de „limbă" din perspectiva a trei variabile: cea geografică, cea socioculturală și cea stilistică. Altfel spus, diferențierile diatopice se referă la răspândirea geografică a unui fapt de limbă, diferențierile diastratice se referă la varietatea între straturile socioculturale ale comunității lingvistice iar diferențierile diafazice se referă la varietatea „între scopurile expresive, determinate de elementele fundamentale ale actului lingvistic concret, care sunt în afară de vorbitor (lucrurile despre care se vorbește, ascultătorul sau destinatarul, situația în care se vorbește, circumstanța vorbirii)" (Coseriu, 1994:58). Limba istorică este, astfel, limba care are drept caracteristici varietatea și variabilitatea, ce conține toate tipurile de diferențieri (diatopice, diastratice și diafazice), adică o limbă care s-a dezvoltat de-a lungul timpului. Limba funcțională, obiectul de studiu ideal al structuralismului, are drept caracteristică principală omogenitatea, adică non-variabilitatea, fiind o limbă sintopică, sinstratică și sinfazică, adică o limbă folosită propriu-zis într-o comunicare care are loc într-un anumit spațiu geografic, între indivizi care fac parte dintr-o anumită categorie socială și care prezintă anumite caracteristici stilistice. Toate aceste tipuri de diferențiere din cadrul teoriei coșeriene pot fi preluate, adaptate și utilizate în analiza

[1] Paternitatea acestor termeni este stabilită de E. Coseriu în studiul *Arhitectura și structura limbii*, publicat în *Prelegeri și conferințe*, (1992-1993), editori E. Munteanu, I. Oprea, C. Pamfil, A. Turculeț, S. Dumistrăcel, supliment al *Anuarului de lingvistică și istorie literară*, XXXIII, 1992-1993, seria A, Lingvistică, Iași, 1994. Termenii *diatopic* și *diastratic* (cu corespondentele lor *sintopic* și *sinstratic*) au fost propuși de Leiv Flydal care, la rândul său, a urmat modelul oferit de Ferdinand de Saussure prin termenii *diacronic-sincronic*. E. Coseriu, pe baza modelului oferit de L. Flydal, a folosit, pentru cel de al treilea tip de varietate, termenii *diafasic-sinfasic*. Destul de recent, în 1983, Alberto Mioni a introdus al patrulea tip de variație, cea *diamesică*, care reprezintă variația limbii în funcție de mijlocul folosit pentru a comunica: scris sau oral. După cum remarcă E. Coseriu, această terminologie este nouă doar la nivelul expresiei. La nivelul conținutului s-a știut dintotdeauna că diferențierile există, acestea fiind de mult consemnate și analizate.

BDD-V651 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 23:57:32 UTC)

nomenclaturii populare românești a plantelor inferioare. Astfel, în cadrul acestei nomenclaturi și a utilizării ei se pot identifica diferențieri geografice, socioculturale și expresive. Având în vedere faptul că strângerea materialului fitonimic specific plantelor inferioare s-a făcut sporadic, că nu s-au notat întotdeauna zonele în cadrul cărora sunt specifice anumite denumiri și că nu există o colecție completă a denumirilor utilizate pe întreg teritoriul țării noastre, nu se poate realiza o clasificare completă a acestei terminologii din perspectiva celor trei tipuri de diferențiere menționate.

Diferențierile de natură geografică din cadrul numelor românești populare de plante inferioare au fost stabilite, în marea lor majoritate, având la dispoziție informațiile preluate din DLR și informațiile puse la dispoziție de celelalte surse menționate la bibliografie. Cel mai des utilizate surse de informații sunt dicționarele botanice scrise de Zach. C. Panțu[2], Alexandru Borza[3] și Constantin Drăgulescu[4]. Totuși, de cele mai multe ori, informațiile oferite de către dicționare sunt destul de lacunare în ceea ce privește răspândirea geografică a acestor nume populare de plante. Informații privind această răspândire pot fi deduse și folosind criteriul fonetic, prin intermediul căruia se poate stabili, în mare, zona de circulație a unor termeni. Acest criteriu a fost folosit doar în cazul câtorva denumiri, cele al căror corp fonetic nu a fost alterat de către culegătorii de nume botanice populare. De asemenea, valoarea lexico-semantică a cuvintelor devenite fitonime sau părți componente ale fitonimelor și datele privitoare la ecologia plantelor respective pot da informații referitoare la zona de utilizare. În ciuda acestor informații, nu s-au găsit informații care să permită identificarea zonei de utilizare a fiecărui fitonim menționat în lucrările consultate. Din această cauză, numărul de fitonime în cazul cărora s-a putut identifica zona de răspândire cu ajutorul lucrărilor consultate este mai mic decât cel în cazul cărora aceasta nu se cunoaște.

În cazul numelor generice de prim rang folosite în cadrul nomenclaturii populare românești a plantelor inferioare se observă că în cazul termenului *mușchi* (folosit, în nomenclatura populară pentru a numi reprezentanții a două clase de plante inferioare, briofitele și lichenii) DLR nu oferă informații care să permită identificarea utilizării regionale a acestui termen. În cazul celor două nume generice de prim rang folosite pentru a numi categoria fungilor, *ciupercă* și *burete*, situația este diferită. *Ciupercă* este, confom DLR, numele cu ajutorul căruia se numesc plantele inferioare criptogame lipsite de clorofilă în Muntenia. Aceeași sursă menționează în cazul termenului *burete* utilizarea sa în zona Moldovei.

În cazul numelor românești de plante inferioare care numesc specii individuale în funcție de categoria din care fac parte, stabilirea răspândirii lor geografice este problematică deoarece sursele nu înregistrează, de cele mai multe ori, zona geografică în care se folosesc denumirile inventariate. Cele mai mari probleme de acest fel se întâlnesc în cazul numelor de alge, mușchi și licheni.

[2] Zacharia C. Panțu, 1929, *Plantele cunoscute de poporul român, Vocabular botanic cuprinzând numirile române, franceze, germane și științifice*, Ediția a II-a, Editura Casei Școalelor, București.

[3] Alexandru Borza, 1968, *Dicționar etnobotanic cuprinzând denumirile populare românești și în alte limbi ale plantelor din România*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.

[4] Constantin Drăgulescu, 2010, *Dicționar explicativ al fitonimelor românești*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu.

BDD-V651 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 23:57:32 UTC)

Denumirile românești de alge sunt, în comparație cu denumirile înregistrate pentru celelalte categorii de plante inferioare, destul de puține. În cazul multor denumiri inventariate nu se poate stabili aria lor de răspândire. Excepție fac compusele care au ca termen central (din punct de vedere sintactic) cuvântul *lipideu*, formă regională a lui *lepedeu* (*lipideul broaștelor*-Conferva sp., Spirogyra sp., Tribonema sp.), utilizat în Transilvania și cele în cazul cărora se folosește *zmoală*, variantă regională a lui *smoală.* cu valoarea „smântână" (Conferva sp., Spirogyra sp., Tribonema sp.), utilizat în zona Oltului și prin Transilvania și fitonimele în cazul cărora s-a înregistrat locul din care au fost culese: în Bucovina s-au înregistrat *jabrină*, *jabrina broaștei* (Cladophora sp., Spirogyra sp.) și *tuba* (Tribonema bombycina), în Maramureș - *buruiană de păr* și *iarbă de păr* (ambele pentru Chara vaillant) -Baia Mare- și în Transilvania - *năjar* (Chara foetida) - Mureș, *pânza-broaștei* (Spirogyra sp.) și *straiul apei* (Spirogyra sp.) - zona Sibiului și *straiul broaștei* (Spirogyra sp.).

În cazul denumirilor românești de mușchi care numesc plante individuale zona lor geografică de răspândire a fost mai des notată. Astfel, în zona Bucovinei sunt folosite fitonimele *arici* (Pogonatum urnigerum), *brădișor de apă* (Fontinalis antypiretica), *bugeac* (Funaria hygrometrica), *bungiac* (Mnium undullatum) - Câmpulung și Putna, *călbază* (Marchantia polymorpha), *coada cucului* (Mnium affine), *coada rândunicii* (Marchantia polymorpha Mnium affine), *coada mâței* (Sphagnum acutifolium), *făchiuță* (Pogonatum aloides, Polytrichum commune) – Câmpulung, *fierea pământului* (Marchantia polymorpha), *mușchiu fagului* (Lobaria pulmonaria) - Câmpulung, *mușchiu pomului* (Usnea barbata) – Câmpulung, *peniță bungeacului* (Sphagnum acutifolium, Sphagnum medium), *străsnic* (Polytrichum commune). În Moldova, s-au înregistrat *bugeag* (Polytrichum commune) - zona Ceahlăului, *mușchiu-de-fântână* (Mnium affine) - Bozieni, Neamț, brâncă (Lobaria pulmonaria) – Putna. În Muntenia s-a înregistrat *jabghie* (Polytrichum commune) - Bucegi (Prahova). În Transilvania s-au înregistrat fitonimele: *gălbează*, *fierea pământului* (Mnium affine), *jabghie*, *mușchi de vatră* (Cetatodon purpureus) - în zona Sibiului, *mușchiu stelat* (Mnium undullatum), *mușchiul de fântână* (Marchantia polymorpha), *struna apei* (Fontinalis antipiretica) – în Gilău, Cluj, și *jab(gh)iu* (Polytrichum commune) - Bran, Brașov.

Denumirile românești de licheni se află în aceeași situație ca fitonimele de mai sus. Astfel, în Bucovina se înregistrează fitonimele *barba ursului* (Usnea sp.), *boldurele*, *păhărelul Maicii Domnului* (Cladonia pyxidata), *mâjă* (Usnea sp.) – Piatra Neamț (după aria de răspândire a cuvântului așa cum înregistrează DLR), *mătreață de arbori* (Xanthoria parietina), *mătreață de arbori* (Usnea barbata). În Moldova s-a înregistrat denumirea *pletele muierii* (Usnea barbata) - Bacău și Neamț. În Muntenia s-a înregistrat fitonimul *mușchi* (Xanthoria parietina) – Comana, jud. Ilfov. În Transilvania s-au înregistrat denumirile *sarea caprei* (Cladonia rangifera), *mușchi de pe colțuri* (Cladonia rangifera) (ambele înregistrate în Munții Apuseni). De asemenea, având în vedere datele ecologice ale genului Usnea[5], este evident că numele acestor specii sunt cunoscute și folosite mai ales în zonele montane: *chica bradului* (Usnea dasyponga), *barba sasului barba bradului*, *barba copacilor*, *barba împăratului*, *barba ursului*, *mătreața bradului*, *mătreața brazilor*, *mătreață de arbori*, *mătasea brazilor*, *mustața brazilor*, *mușchi alb*, *pletele muierii*, *mâjă*, *mușchi de moliv* (Usnea sp.).

[5] Speciile genului Usnea trăiesc mai ales pe arbori în păduri de munte.

BDD-V651 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 23:57:32 UTC)

În cazul numelor de ciuperci, care sunt mai numeroase și mult mai diversificate tipologic decât celelalte tipuri de fitonime folosite pentru a numi plante inferioare, zona de utilizare a denumirilor lor a fost mai des notată. Câteva dintre denumirile folosite în Bucovina sunt: *bureți galbeni* (Cantharellus cibarius), *burete de gâză* (Amanita muscaria), *cașii cioarei* (Lycoperdon gemmatum), *căciula șarpelui* (Coprinus atramentarius, Coprinus comatus), *corlate* (Taphrina pruni), *floarea ariciului* (Calocera palmata) – Câmpulung, *iuțan* (Lactarius piperatus) Câmpulung, *iuțari* (?[6]), *laba ursului* (Clavaria coralloides) – Câmpulung, *popinci* (Armillaria mellea) – Câmpulung, *plopan* (?), *pocici* (burete veninos), *pupi* (Morchella bohemica, Morchella esculenta, Morchela conica), *purci* (?) - Vatra Dornei, *rămurele* (Clavaria botrytis), *râșcov* (Lactarius deliciosus), *sbârciog*, *sbârciogi* (Morchella esculenta), *scafiță* (Cyathus crucibulum) – Câmpulung, *sprăhaiț* (Lycoperdon gemmatum), *togmăgel*, *togmăgiori* (Clavaria coralloides), *togmăgiori* (Clavaria aurea) – Câmpulung, *urechea babii* (Peziza venosa) – Câmpulung, *văcălie* (fam. Polyporaceae), *văcuțe* (Boletus luteus, Boletus bovinus).

Pentru Moldova s-au înregistrat mai multe miconime decât în alte zone. Câteva dintre fitonime înregistrate pentru această zonă sunt: *azinioară* (?) - Neamț, *barba caprei* (Clavaria botrytis, Clavaria coralloides, Clavaria crispula, Clavaria formosa), *băcălie* (Fomes ignarius, Fomes fomentarius), *beșica porcului* (Lycoperdon bovista), *burete de bubă* (Phallus impudicus), *burete de bubă rea* (Phallus impudicus) - Iași, *burete bălos, bureți băloși* (Hygrophorus eburneus), *burete galbăn* (Cantharellus cibarius), *burete pucios* (Phallus impudicus), *burete puturos* (Phallus impudicus*chitarcă* (Boletus granulatus, Boletus luridus), *chirlauce* (Taphrina pruni), *chitarcă* (Boletus variegatus) – Ceahlău, Neamț, *chitușcă* (Boletus versipillis), *creținșoară* (Clavaria coralloides), *gheabă* (Armillaria mellea), *gheabă de brad* (Lepiota clypeolaris), *giugan* (Armillaria imperialis), *herea pământului* (Tuber sp.), *hiribi, hrib* (Boletus edulis), *hulubiță, hulubiți* (Russula aurata), *laba mâței* (Clavaria coralloides), *lighenuțe* (Valocybe geotropa) - Ceahlău, *meloșel* (Clavaria coralloides), *nicorete*, *nicureți* (Tricholoma georgii), *opintici* (Armillaria mellea), *opintici* (Clavaria coralloides), *pălăria șarpelui* (Amanita muscaria, Macrolepiota procera), *păstrăv* (Pleurotus serotinus) - Iași, Vaslui, *păstrăv de nuc* (Pleurotus squamosus), *pârpoală* (Plasmopara vitocola), *pitarcă* (Boletus granulatus, Boletus luridus), *pitarcă* (Boletus granulatus), *pitarcă roșie* (Boletus crysenteron) –Bicaz, Neamț, *pitoașcă* (Boletus granulatus), *popenchi* (Coprinus atramentarius, Coprinus comatus) - Iași, Vaslui, *popenchi* (Armillaria mellea) - vestul Moldovei, *popene* (Armillaria mellea) - Rădăuți, *prahaiță*, *parhaiță* (Bovista plumbea), *râșcov* (Lactarius deliciosus), *râșcovel* (Lactarius volemus), *râșcuv de fag* (Lactarius deliciosus), *sbârciogi* (Morchella conica, Morchella bohemica) - Iași, *sbârciogi* (Morchella esculenta, Gyromitra esculenta), *sbârciogi grași* (Gyromitra esculenta, Gyromitra gigas), *togmăgel* (Clavaria flava), *unghia caprei* (Cantharellus cibarius), *urechiușă* (Peziza aurantia, Peziza coccinea), *urechiușă* (Tremella helvelloides) - Neamț, *vinețele, vinețică* (Russula aurata), *văcălie* (fam. Polyporaceae), *vinețele* (Russula sp.), *vinețică* (Russula aurata, Russula integra), *vinețică cu lapte* (Lactarius velereus).

[6] Semnul „?” a fost folosit pentru a marca cazurile în care, în bibliografia de specialitate, nu s-a făcut corespondența între numele popular și numele științific.

BDD-V651 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 23:57:32 UTC)

În Muntenia s-au înregistrat fitonimele: *babiță* (Fomes ignarius, Fomes fomentarius), *bureți* (Marasmius oreades) - Teleorman, *bureți de pădure* (Lactarius piperatus) – Vâlcea, *burete lăptos* (Lactarius piperatus), *burete/bureți de mărăcine* (Tricholoma georgii) - Stoilești, Vâlcea, *bureți porcești* (Lactarius vellereus) – Vâlcea, *bivolari* (Cantharellus cibarius) Obogeni-Vâlcea, Stoilești-Vâlcea, *căciula șarpelui* (Macrolepiota procera) Vâlcea, *ciucioi* (Agaricus campester) - Pietrari Vâlcea, *ciuciulete*, *ciuciuleți* (Morchella esculenta), *ciuperci de rouă* (Marasmius oreades) Vâlcea, *ciuperci oiești* (Agaricus arvensis) - Vaideeni-Vâlcea, *ciupercă pucioasă* (Phallus impudicus) - Teleorman, *ciuperci șerpești* (Macrolepiota procera) Teleorman, *colțari* (Claviceps purpurea) – Ilfov, *herea pământului* (Tuber sp.), *mânătărci de plop* (Boletus aurantiacus) - Stoilești Vâlcea, *nane* (Agaricus campestris) – Ilfov, *pâinea pădurei* (Lactarius deliciosus) – Prahova, *popelcă*, *popelcuță* (Boletus edulis) - nordul Munteniei, *pufulete* (Lycoperdon pyriformae) – Teleorman, *pula calului* (Coprinus atramentarius) - Teleorman, *pușca dracului* (Scleroderma cervinus), *spurcaci* (Lactarius deliciosus) – Vâlcea, *urlupi* (Taphrina pruni), *zbârciogi* (Morchella esculenta) - Teleorman.

În Banat s-au înregistrat fitonimele: *bureți bolânzi* (Amanita muscaria), *bureți d-ăi albi* (Agaricus campester), *bureți d-ai creți* (Ramaria botrytis), *bureți d-ăi norozi* (Boletus satanas), *bureți d-ăi nărozi* (Amanita muscaria), *bureți d-ăi iuți*[7] (Lactarius piperatus), *bureți de primăvară* (Calocybe gambosa), *bureți a șarpelui* (Macrolepiota procera), *bureți șerpești* (Macrolepiota procera), *comlău* (?), *crumpenă* (?), *golopi* (Taphrina pruni).pârve (bureți comestibili), *pojomoc* (?) - Oravița, *râșcovan* (?), *pufa calului* (?) - Oravița, *urechea babei* (Peziza aurantia).

În Oltenia s-au înregistrat fitonimele: *băcărete* (Lactarius volemus) – Gorj, *bicăreți* (Lactarius volemus) - Gorj, *brâncă* (Stereum hirsutum) – Oltenia, *burete de bubă* (Phallus impudicus), *crumpenă* (?), *drojdiii*, *drojdia de bere* (Scaccharomyces cerevisiae), *golopi* (Taphrina pruni), *lămâiță* (Peziza venosa) - Gorj, *mănătărgi* (Boletus edulis) - Gorj, *sfoiag* (Mucor mucedo, Muco racemosus, Aspergillus glaucus, Penicillum candidum, Penicillum glaucum), *urechea babei* (Peziza aurantia), *văcăruș* (Polyporus rumalis) – Gorj.

Pentru Transilvania s-au înregistrat mult mai multe fitonime decât în cazul altor regiuni. Câteva dintre acestea sunt: *ardeiul porumbeilor* (Russula emetica) - Sibiu, *beșina calului* (Lycoperdon bovista), *beșina sasului* (Lasiosphaera gigantea) – Sibiu, *buza caprei* (Boletus subtomentosus) – Alba, *bureți* (Lactarius piperatus) - Ocna Sibiului, *bureți de brad* (Scuiger ovinus) – Alba, *bureți car' chișcă* (Lactarius piperatus) – Sibiu, *burete crăiesc* (Bolbitius fragilis), *bureți nebuni* (Coprinus comatus) – Sibiu, *burete păstrai* (Polyporus squamosus) - Sighișoara, *ciuciulași* (Marasmius scorodonius), *ciuciulete* (Morchella esculenta), *ciuciuleți* (Marasmius scorodonius), *ciuperci* (Lactarius deliciosus) – Sibiu, *ciuperci* (Russula cyanoxantha) - Sibiu, *ciupercă de brad* (Scutiger ovinus) – Sibiu, *ciupercă de întroiele* (Ganoderma lucidum) - Sibiu, *ciuperci de padină* (Agaricus campester) – Sibiu, *ciuperci de rât* (Agaricus campester) – Alba, *ciuperci bolunde* (Amanita panherina) – Alba, *ciuperci nebunești* (Coprinus comatus) – Sibiu, *ciuperci prostești* (Coprinus atramentarius) – Sibiu, *ciuperci roșii de brad* (Tricholomopsis rutilans) - Bușteni, *cocârți* (Marasmius oreades) – Alba, *comlău* - Munții Apuseni, *copeneață* (Lactarius piperatus) – Sibiu, *copită* (Fomes

[7] Se observă, din această enumerare, faptul că fitonimele compuse formate cu ajutorul tiparului *nume generic burete+prepoziție+pronume demonstrativ+adjectiv* sunt specifice zonei Banatului.

BDD-V651 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 23:57:32 UTC)

fomentarius, Phellinus igniarius), *crumpenă* (?), *cuc, cuci* (Amanita rubescens) - Sibiu, *cupițe* (Russula cyanoxantha) - Sibiu, *feldera pământului* (Cyatus striatus) – Sibiu, *ghirtoc* (Taphrina pruni) Brașov, *hribe* (Boletus edulis) - Bistrița-Năsăud, *hriba lui Ianoș* (Boletus satanas), *hurlupi* (Taphrina pruni), *iască țepoasă* (Innonotus hispidus) – Sibiu, *ilest* (Saccharomyces cerevisiae), *mănătarcă, minătarcă* (Boletus edulis), *lingura Maicii Preciste* (Ganoderma lucidum), *mitarcă grasă* (Boletus granulatus, Boletus luridus) - Brașov, *mirodele* (Collybia fusipes) – Sibiu, *mnierța pământului* (Cyatrhus striatus), *nemțișor gros* (Hydnum repandum) – Sibiu, *ouă de lemn* (Volvariella bombycina) - Sibiu, *parazol/parazoli* (Macrolepiota procera) – Sibiu, *parazol/parazoli* (Macrolepiota rhacodes) – Sibiu, *pălitură* (Leptosphaera tritici) – Sibiu, *pita lui Dumnezeu* (Lactarius deliciosus*pitoancă* (Boletus edulis), *pogace* (Lactarius deliciosus) – Sibiu, *popoeși* (Morchella esculenta) – Sibiu, *prădăței* (Marasmius oreades) - Bistrița-Năsăud, *puf, pufai* (Lycoperdon bovista), *râșcogi* (Lactarius piperatus) - Bistrița-Năsăud, *râșcovan* (?), *ridichioare* (Mycena pura) – Sibiu, *rișcov*, *rișcovi* (Lactarius deliciosus), *roiniță* (Amanita caesarea) – Arad, *roiniță* (Amanita vaginata) – Sibiu, *rojdă* (Puccinia graminis) - Beiuș, *spurcaci* (Lactarius volemus) – Vâlcea, *șerpoaice* (Macrolepiota procera) - Alba, *șofrănel* (Tricholoma flavovirens) - Sibiu, *șuleandră* (Macrolepiota procera) – Vâlcea, *triftărele* (Clitocybe infundibuliformis) - Făgăraș, *țechi* (Saccharomyces cerevisiae), *urechiușe* (Cantharellus cibarius) - Brașov, *vânătăi* (Russula cyanoxantha) – Sibiu.

În Maramureș s-a înregistrat *ilestău* (Saccharomyces cerevisiae).

Un alt aspect care nu trebuie uitat în cazul variației este reprezentat de variația la nivel fonetic (betacisme, închideri de vocale, asimilații și disimilații, palatalizări, metateze) și la nivel morfologico-lexical (forme de plural sau derivate). Astfel, în aceeași regiune, se înregistrează variații în structura aceluiași fitonim (care, în majoritatea cazurilor, numește aceeași plantă), probabil rezultatul unor inovații individuale care au fost, treptat, adoptate și, mai apoi, înregistrate de culegătorii de nume populare de plante inferioare. Fitonimele în cadrul cărora bibliografia consultată a permis înregistrarea acestei variații sunt: - în Bucovina - *bugeac* (Funaria hygrometrica)-*bungiac* (Mnium undullatum), *cașu cioarei-cașii cioarei* (Lycoperdon gemmatum), *sprăhaiț-sprihaiț* (Lycoperdon gemmatum), *togmăgel-togmăgiori* (Clavaria coralloides), - în Moldova - *băcălie-văcălie* (Fomes fomentarius), *burete bălos-bureți băloși* (Hygrophorus eburneus), *chitarcă-chitușcă* (Boletus versipellis), *hrib-hiribi-hribi* (Boletus edulis), *hulubiță-hulubiți* (Russula aurata), *nicorete-nicureți* (Tricholoma georgii, Clitopilus prunulus), *pitarcă-pitoașcă* (Boletus granulatus), *prahaiță-parhaiță* (Bovista plumbea), *râșcovi-râșcovel* (Lactarius velereus), *vinețele-vinețică* (Russula sp.), - în Muntenia - *jabghie-jab(gh)iu* (Polytrichum commune), *burete de mărăcine-bureți de mărăcine* (Tricholoma georgii), *popelcă-popelcuță* (Boletus edulis), - în Oltenia - *băcărete-bicăreți* (Lactarius volemus), - în Transilvania - *călbază* (Marchantia polymorpha)-*gălbează* (Mnium affine), *burete pestriț-bureți pestriți* (Amanita muscaria), *ciuciulași-ciuciuleți* (Marasmius scorodonius), *corcani-gorgani* (Lactarius piperatus), *cuc-cuci* (Amanita rubescens), *ghirtoc-ghirtoci* (Taprina pruni), *ghinătărci-minătărci* (Boletus edulis), *muscar-muscariul* (Amanita muscaria), *parazol-parazoli* (Macrolepiota procera, Macrolepiota rhacodes), *pitarcă-nitarcă* (Boletus edulis), *păleală-pălitură* (Leptosphaera tritici), *rișcov-rișcovi* (Lactarius deliciosus), *roșcovan-roșcovani* (Cantharellus cibarius).

Diferențierile diastratice se referă, după cum s-a menționat mai sus, la diferențierea dintre straturile socioculturale ale comunității lingvistice care utilizează o anumită limbă.

BDD-V651 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 23:57:32 UTC)

Denumirile studiate aparțin unei terminologii, adică unei nomenclaturi, unei liste de termeni specifici unui anumit domeniu. Termenii reflectă o cunoaștere de tip specializat a unui domeniu, cunoaștere bazată pe principii pre-științifice și care prezintă distincții și clasificări în ordinea lucrurilor, adică termenii discutați fac parte dintr-o știință: botanica populară. Ca orice ansamblu de termeni specifici unui domeniu, și acesta este utilizat de o anumită clasă de vorbitori. În acest caz particular, „specialiștii" sunt reprezentați, preponderent, de o întreagă clasă socială, cea a locuitorilor din spațiul rural, pentru care cunoașterea pre-științifică, primitivă a mediului în care trăiesc a fost primordială pentru procurarea alimentelor și medicamentelor. Prin lucrările de botanică care notează denumirea populară după cea științifică, prin lucrările de etnobotanică și folclor și operele literare, aceste denumiri populare pot deveni cunoscute și de alți membri ai comunității lingvistice, membri care fac parte din alte straturi sociale.

Mărcile diastratice reprezintă modalitatea prin care, în dicționare, faptele de limbă sunt caracterizate pe baza unor criterii ce privesc: timpul și spațiul utilizării faptului de limbă avut în vedere, domeniul de activitate, apartenența la o știință sau tehnică, frecvența utilizării, uzajul (situația de comunicare) și ierarhia socială și poziția vorbitorului[8]. În ceea ce privește nomenclatura avută în vedere, în cazul denumirilor care numesc specii individuale aceste mărci nu sunt foarte bine reprezentate în DLR. Se folosește, în mod constant, marca *(bot.)*, indicând, astfel, apartenența la o anumită știință. Totuși, nu se face diferențierea între tipul de cunoaștere la care se face referire, cea științifică și cea pre-științifică, specifică nomenclaturii botanice populare. În ceea ce privește ierarhia socială și poziția vorbitorului, avem de a face cu termeni caracterizați de marca *popular*, termeni care nu aparțin limbii standard. DLR notează această marcă în cazul fitonimelor *lingura zânei, lingura zânelor, lingura frumoasei, lingurița zânei, lingurița zânelor* (toate folosite pentru Ganoderma lucidum) și *păstrăv* (Pleurotus ostreatus, Pleurotus serotinus). În ceea ce privește timpul și frecvența utilizării, în cazul majorității denumirilor înregistrate în DLR nu există notații. Excepție fac câteva fitonime ca, de exemplu, *păliciune* și *pălitură* pentru *rugină a plantelor* (probabil Leptosphaeria tritici) și *vinețea, vânețea, vinăța, vinița* (pentru genul Russula) în dreptul cărora apare marca *(învechit)*. Se poate, totuși, deduce că cea mai mare parte dintre denumirile avute în vedere sunt încă uzuale, dar doar în comunitățile rurale. Diferențierea din perspectivă spațială este notată mai des în DLR cu ajutorul mărcii *(reg.)*, marcându-se, astfel, utilizarea regională a unor denumiri. Câteva exemple în acest sens sunt fitonimele: *buretele calului* (Coprinus comatus), *burete-galben* (Cantharellus cibarius), *bureți-iuți* (Lactarius piperatus), *burete de bubă* (Morchella esculenta), *căciula șerpelui* (Coprinus atramentarius), *lâna-broaștei/broaștelor* (Conferva vulgaris), *mătreața bradului* (Usnea barbata), *părul crâjei* (Lecanora confluens), *smântână* (Conferva vulgaris), *smoală* (Conferva vulgaris), *untoasă* (Boletus luteus), *urechea babei* (Peziza aurantia, Peziza coccinea), *urechiuși* (Peziza coccinea), *văcuțe* (Lactarius piperatus), *văcăruș* (Polyporus brumalis), *vinețică* (Russula sp.), *zbârciog gras* (Gyromitra esculenta). În cazul numelor populare generice de prim rang (*burete*, *ciupercă*, *mușchi*), DLR nu utilizează alte notații în afară de *(bot.)*. Totuși, având în vedere calitatea lor de nume generice, se poate deduce că acestea au intrat în limba comună.

[8] DȘL, s.v. *diastratic*.

BDD-V651 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 23:57:32 UTC)

Diferențierea diafazică are în vedere „diferențierea între tipurile de modalitate expresivă, în funcție de circumstanțele constante ale vorbirii (vorbitor, ascultător, situație sau ocazie, subiect tratat)”[9]. În ceea ce privește denumirile românești de plante inferioare, observațiile care vor fi făcute privesc aceste semne lingvistice ca elemente izolate, care nu se combină sintagmatic cu alte semne, deci observațiile care se vor face cu privire la expresivitatea lor vor avea drept obiect denumirile respective ca listă de nume a unei științe și nu ca elemente componente ale unui text sau discurs. Expresivitatea poate fi analizată, în aceste condiții, doar la nivel lexical.

Variația expresivă în cadrul nomenclaturii botanice se poate observa pe două axe: una are în vedere opoziția dintre științific și popular și a doua are în vedere denumirile populare folosite în paralel (deși în regiuni diferite) pentru a numi aceeași plantă. Fiecare plantă inferioară deține un nume științific, acceptat pe plan internațional și dat în conformitate cu reguli bine stabilite, și unul sau mai multe nume populare. Alegerea unui nume din cadrul acestor două categorii implică, deci, alegerea și adecvarea la un nivel de limbă. Variația poate fi observată prin opțiunea pentru unul dintre aceste nume. Utilizarea numelui științific al unei plante inferioare este o marcă a stilului științific iar utilizarea numelui popular folosit pentru acea plantă indică raportarea la limbajul popular. La fel, folosirea unuia dintre multele nume populare date unei singure plante implică evidențierea unor anumite trăsături. Acest lucru reprezintă rezultatul a mai mulți factori: fitonimele sunt, din punct de vedere etimologic, clasificate în stratul primar (denumiri moștenite sau împrumutate) și stratul secundar (create pe teritoriul limbii române), toate fitonimele care aparțin stratului etimologic secundar sunt creații originale, sunt motivate și urmăresc două tipuri de modele denominative: un model denominativ metaforic și unul nemetaforic. Cele două tipare au în comun faptul că sunt descriptive, adică izolează și aduc în prim-plan o trăsătură considerată de un denominator popular ca esențială pentru a numi realitatea extralingvistică avută în vedere. Diferența constă în modul în care se face această descriere: direct, trăsătura esențială fiind exprimată nemijlocit prin cuvinte sau îmbinări de cuvinte și indirect, trăsătura esențială fiind exprimată prin intermediul unor denumiri care sunt, la bază, metafore. Astfel, pentru aceeași plantă se pot folosi numele: *Boletus edulis* (nume științific, formal, marcă a stilului științific), *hrib*, *mânătarcă* (nume regionale, din stratul etimologic primar, primul folosit în partea de nord și al doilea în cea de sud a țării), *ciuperci de fag*, *ciuperci grase*, *ciuperci de piatră* (nume regionale, din stratul etimologic secundar, care indică în mod direct locurile în care pot fi găsite aceste plante inferioare). Un alt exemplu este planta numită științific *Lasiosphaera gigantea* (nume formal) care popular este numită *besu calului*, *beşina calului*, *beşină de cal* (nume regional, din stratul etimologic secundar, care indică superstiția legată de această plantă: „se crede că apare în locul în care caii elimină gazele intestinale”[10]), *burduș*, *burduşel*, *burete rotund*, *caşii popii*, *gogoașă/gogoașe* (nume regionale, din stratul etimologic secundar, care indică forma sferică a corpului fructifer al plantei), *bombă*, *puşca dracului*, *răsuflătoarea pământului* (nume regionale, din stratul etimologic secundar, care indică faptul că la maturitate gleba ciupercii explodează, eliberând un număr mare de spori). Între cele două tipuri diferite de nume, științifice și populare, există, așa cum o dovedesc sursele consultate,

[9] DȘL, s.v. *diafazic*.
[10]Constantin Drăgulescu, *Ciupercile în vocabularul românesc*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2002, p. 33.

BDD-V651 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 23:57:32 UTC)

zone de interferență, marcate prin intermediul numelor care reprezintă traduceri ale numelor științifice și prin intermediul numelor pseudo-populare (numele compuse formate dintr-un termen specific nomenclaturii populare și unul care reprezintă o traducere a celui științific - generic sau specific). Aceste denumiri pătrund încet, prin intermediul școlii și a lucrărilor de popularizare a științei și trec din limbajul specialiștilor în limbajul omului de rând.

Termenii metaforici din stratul etimologic secundar aduc în prim-plan latura imaginar-creatoare a denominatorului popular. Aceste nume au un grad mare de sugestivitate, punând în evidență imaginarul creștin și pre-creștin, imaginarul lumii și gospodăriei țărănești (cu obiectele și animalele specifice) și dimensiunea afectivă a ființei umane. Spiritualitatea creștină este evidențiată de fitonime care au în componența lor numele divinității sau unul din numele date diavolului: *cimpoiul dracului* (Lasiosphaera gigantea), *copilul dracului* (Phallus impudicus), *drăcușor* (Anthurus archeri), *lingura Maicii Precista*, *lingura milostivirii*, *păhărelul Maicii Domnului* (Cladonia pyxidata), *pipa dracului* (Lycoperdon spp.), *pita domnului* (Lactarius volemus), *puşca dracului* (Bovista nigrescens, Lasiosphaera gigantea, Mycenastrum corium), *scuipatul dracului* (Russula emetica). Stratul precreștin este evident prin fitonimele care fac referire la tot felul de entități păgâne: *căciula piticilor* (Hygrocybe coccinea), *hora Rusalilor* (Marasmius oreades), *hora vrăjitoarelor* (Hebeloma crustiniforme), *lingura Frumoaselor*, *lingura Milostivelor*, *lingura strigoaicei*, *lingura zânei*, *lingura zânelor*, *lingura zânii*, *linguriţa zânei*, *linguriţa zânelor* (Ganoderma lucidum), *mana zânelor* (ciupercă neidentificată), *mătura ielelor* (fasciația provocată de Melampsorella cerastii), *mături de vrăjitoare* (fasciația provocată de Melampsorella cerastii), *pironul zânelor* (Clitocybe clavipes). De asemenea, se utilizează nume care, prin valoarea lor primară, evocă obiecte specifice vieții rurale sau animale specifice faunei noastre. Câteva fitonime care fac referire la obiecte casnice specifice gospodăriei țărănești sunt: *burduş* (Lasiosphaera gigantea), *burhoi* (Lycoperdon perlatum), *căciula şarpelui* (Coprinus comatus, Macrolepiota procera), *ceşcuţa babei* (Disciotis venosa), *cimpoiul dracului* (Lasiosphaera gigantea), *coş* (Taphrina pruni), *cupiţe* (Cyathus striatus, Lactarius piperatus, Russula cyanoxantha, Russula rubra, Russula vesca, Russula virescens), *cuşmă* (Morchella esculenta), *linguriţă* (Ganoderma lucidum), *măturici* (Clavulina cristata var. Corraloides, Ramaria botrytis, Ramaria flava), *scăfiţă* (Scianthus crucibulum, Nidularia grandulifora), *scripcuşoară* (Lactarius vellereus) iar câteva care fac referire la animale domestice și sălbatice specifice spațiului nostru geografic sunt: *lepra lupului* (Anthoceros punctatus), *coada cucului* (Marchantia polymorpha), *râia broaştei* (Cladophora sp.), *barba caprei* (Clavulina cinerea, Clavulina cristata var. Coralloides, Ramaria crispula, Ramaria formosa), *buretele viperei* (Amanita phaloides), *caşul ciorii* (Lasiosphaera gigantea, Lycoperdon perlatum), *creasta găinii* (Ramaria botrytis, Ramaria flava), *limba ursului* (Clavariadelphus ligula), *oiţă* (Russula sp.), *piciorul căprioarei* (Amanita rubescens, Macrolepiota procera) etc. Dimensiunea afectivă este evidentă prin intermediul denumirilor care, din punct de vedere lexical, sunt diminutive și augmentative. Nume care reprezintă cuvinte sau conțin cuvinte care, din punct de vedere lexical, sunt derivate cu sufixe diminutivale sunt: *brădişor de apă* (Fontinalis antipyretica), *brunişor* (Cantharellus lutescens), *burechiuş* (Marasmius scorodonius), *burecior dulce* (Marasmius saccharinus), *bureţiori* (Marasmius alliaceus, Marasmius scorodonius), *căpriţă* (Stereum hirsutum), *chitărcuţă* (Bolerus aurantiacus, Boletus testaceo-scabrosus), *ciupercuţă/ciupercuţe* (Agaricus campester), *crestăţel* (Ramaria aurea, Ramariabotrytis,

BDD-V651 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 23:57:32 UTC)

Ramaria flava), *deştuţe* (Ramaria botrytis, Ramaria flava), *hrâşcoviţe* (Lactarius deliciosus), *nevăstuţe* (ciupercă neidentificată), *popelcuţă* (ciupercă comestibilă) etc. Augmentativele sunt în număr foarte mic față de diminutive: *curcoi* (Cantharellus cibarius), *nemţoi* (ciupercă neidentificată), *pitoi* (ciupercă neidentificată), *pitoi de plop* (Ptychoverpa bohemica), *pufoaie* (Lycoperdon spp.).

În concluzie, încercarea de utilizare a diferențierilor de tip diatopic, diastratic și diafazic pentru analiza ansamblului de termeni utilizat în botanica populară românească pentru a numi plantele inferioare a fost îngreunată de lipsa unui inventar complet al acestor denumiri, făcut după toate regulile unei adevărate anchete de acest tip. Din acest motiv, în cadrul categoriilor de diferențiere analizată (mai ales în cazul celor diatopice și diastratice) nu s-a putut face o analiză completă și nu se poate stabili care denumiri se folosesc pe spații mai întinse, care se folosesc pe spații restrânse, care se folosesc frecvent sau mai rar, care denumiri sunt simțite de utilizatori ca fiind învechite sau care sunt creații mai noi, poate în curs de lexicalizare.

Bibliografie

Bidu-Vrănceanu, Angela, 2007, *Lexicul specializat în mişcare. De la dicţionare la texte*, Editura Universităţii din Bucureşti,.

DȘL=Bidu-Vrănceanu, Angela/Călăraşu, Cristina/Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana/Mancaş Mihaela şi Pană Dindelegan, Mihaela, 2005, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Ediția a II-a, Editura Nemira, București.

Borza, Alexandru, 1968, *Dicţionar etnobotanic cuprinzând denumirile populare româneşti şi în alte limbi ale plantelor din România*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti.

Coseriu, Eugeniu, *Arhitectura și structura limbii*, publicat în *Prelegeri și conferințe*, (1992-1993), 1994, editori E. Munteanu, I. Oprea, C. Pamfil, A. Turculeț, S. Dumistrăcel, supliment al *Anuarului de lingvistică și istorie literară*, XXXIII, 1992-1993, seria A, Lingvistică, Iași.

Drăgulescu, Constantin, 2002, *Ciupercile în vocabularul românesc*, Editura Universităţii „Lucian Blaga”, Sibiu.

Drăgulescu, Constantin, 2010, *Dicționar explicativ al fitonimelor românești*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu.

DLR = *Dicționarul limbii române,* 2010, ediție anastatică după *Dicționarul limbii române* (DA) și *Dicționarul limbii române* (DLR), Tomul I: A-B, Tomul II: C, Tomul III: D-Deținere, Tomul IV: Deținut-Dyke, Tomul V: E, Tomul VI: F-I/Î, Tomul VII: J-Lherzolită, Tomul VIII: Li-Luzulă, Tomul IX: M, Tomul X: N-O, Tomul XI: P-Pogribanie, Tomul XII: Pogrijenir-Q, Tomul XIII: R-Sclabuc, Tomul XIV: Scladă-Spongios, Tomul XV: Spongiar-Ș, Tomul XVI: T, Tomul XVII: Ț-U, Tomul XVIII: V-Vizurină, Tomul XIX: Vîclă-Z, Editura Academiei Române, București.

Milică, Ioan, 2010, *Modele savante şi modele naive în cadrul numelor de plante*, „Limba română”, nr. 11–12, anul XX, http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=1077, consultat pe 27.11.2012.

BDD-V651 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 23:57:32 UTC)

Panțu, Zacharia C., 1929, *Plantele cunoscute de poporul român, Vocabular botanic cuprinzând numirile române, franceze, germane și științifice*, Ediția a II-a, Editura Casei Școalelor, București.
Reinheimer-Râpeanu, Sanda, 1981, *Denumirile românești ale ciupercilor*, revista „Limba română”, XXX, 6, p. 585-595.

BDD-V651 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 23:57:32 UTC)